

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

15.02.2023. Nr. 1-5/42

Biedrība "Gribu palīdzēt bēgļiem"
gribupalidzetbegliem@gmail.com

zināšanai: **Valsts robežsardzei**
pasts@rs.gov.lv

Par biedrības "Gribu palīdzēt bēgļiem" atklāto vēstuli

Medijos un citviet publiski ir izskanējusi informācija par krimināllietu, kas, pamatojoties uz Krimināllikuma 285.panta otru daļu, ir ierosināta pret diviem biedrības "Gribu palīdzēt bēgļiem" pārstāvjiem. Par šo gadījumu tiesībsargs ir saņēmis biedrības, kā arī vairāku citu personu, nevalstisko organizāciju un to biedru parakstītu atklāto vēstuli (reģ. 18.01.2023. ar Nr.12), kurā tiesībsargam lūgts skaidrot tiesībsargājošajām iestādēm iemeslus, kādēļ šādas metodes nav adekvātas, lai vērstos pret cilvēktiesību un humānās jomas organizāciju pārstāvjiem.

Tiesībsargs izprot kopējo situācijas sarežģītību un pilsoniskās sabiedrības reakciju, kādu izraisījis minētais lēmums par kriminālprocesa ierosināšanu. Nav pieļaujams, ka tiesiskā un demokrātiskā valstī kriminālprocesa ierosināšana tiek izmantota kā līdzeklis, lai kavētu vai ietekmētu nevalstisko organizāciju darbību.

Lai labāk izvērtētu apstākļus, tiesībsargs vērsās pie biedrības "Gribu palīdzēt bēgļiem", Valsts robežsardzes un Latvijas pārstāves Eiropas Cilvēktiesību tiesā ar lūgumu sniegt papildu informāciju.

Ņemot vērā, ka kriminālprocesa materiāli uzskatāmi par izmeklēšanas noslēpumu un attiecīgi tiesībsargam nav pieejami, tiesībsargam sniegtā informācija ir vispārēja rakstura, tomēr noteikti apstākļi šajās atbildes vēstulēs ir precizēti.

Saskaņā ar saņemto informāciju krimināllieta ierosināta, pamatojoties uz Krimināllikuma 285.pantu, kas paredz sodu par noziedzīga nodarījuma – personas nelikumīga pārvietošana pāri valsts robežai – izdarīšanu. Šī panta otrā daļa noteic sodu, ja nodarījumu veikusi organizēta grupa vai ja šīs darbības izraisījušas smagas sekas, vai arī par liela personu skaita, tas ir, vienā gadījumā vairāk nekā piecu personu nelikumīgu pārvietošanu pāri valsts robežai. Biedrības atklātajā vēstulē un papildus saņemtajā informācijā minēts, ka biedrības pārstāvji, pret kuriem kriminālprocess uzsākts, uz robežas zonu devās, lai pārliecinātos, ka noteiktiem Sīrijas pilsoņiem tiks sniegta humānā palīdzība

un attiecībā uz tām tiks ievērots Eiropas Cilvēktiesību tiesas pieņemtais lēmums par pagaidu noregulējumu šo personu lietā, tostarp par neizraidīšanu. Tādējādi sakrīt informācija, ka attiecīgajā brīdī personas, pret kurām kriminālprocess uzsākts, atradās robežzonā.

Tomēr jāņem vērā, ka jau kopš 2021.gada augusta personas, kas šķērsojušas Latvijas – Baltkrievijas robežu ārpus robežkontroles punktiem, regulāri no Latvijas tiek atgrieztas Baltkrievijā, kur pēc tam lielā daļā gadījumu no Baltkrievijas iestāžu puses atkal tiek veicināta viņu atgriešanās Latvijā. Tādējādi jau vairāk nekā gadu šāda migrantu plūsma pār robežu ir pastiprinājusies un savā ziņā uzskatāma par regulāru un biežu parādību, ko radījuši ģeopolitiskie apstākļi. Biedrība “Gribu palīdzēt bēgļiem” savukārt regulāri ir paudusi bažas par draudiem cilvēku veselībai un nepieciešamību aktīvāk sniegt humāno palīdzību. Līdz ar to lietā pastāv neskaidrības par to, vai konkrētajā gadījumā tika pārkāpti valsts robežas drošību reglamentējošie noteikumi¹ vai tomēr veidojas noziedzīga nodarījuma sastāvs, par ko piemērojams kriminālsods. Ņemot vērā, ka norisinās lietas izmeklēšana, tiesībsargam, pamatotu iemeslu dēļ, no Valsts robežsardzes neizdevās iegūt izsmeļošu informāciju par procesa uzsākšanas apstākļiem.

Tomēr jānorāda, ka atbildīgajām iestādēm ir ne tikai tiesības, bet arī pienākums uzsākt kriminālprocesu, ja pastāv aizdomas par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. To paredz Kriminālprocesa likuma 6.pantā nostiprinātais kriminālprocesa obligātuma princips. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 369. un 370.pantu kriminālprocesa uzsākšanas iemesls ir tādu ziņu iesniegšana par kriminālprocesa norisi atbildīgā iestādē, kuras norāda uz iespējama noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, vai šādu ziņu iegūšana par kriminālprocesa norisi atbildīgā iestādē. Kriminālprocesu var uzsākt, ja pastāv reāla iespēja, ka noticis noziedzīgs nodarījums, kā arī tad, ja ziņas satur informāciju par iespējamu notikušu noziedzīgu nodarījumu un tās ir iespējams pārbaudīt tikai ar kriminālprocesa līdzekļiem un metodēm.

Procesa uzsākšana nenoliedzami ir nepatīkama un var ietekmēt personu vai biedrības reputāciju, tomēr no juridiskā viedokļa tas nerada nepamatotu personas tiesību aizskārumu, ja vien papildus netiek lemts par citiem ierobežojošiem pasākumiem, piemēram, aizturēšanu. Arī Augstākā tiesa ir norādījusi, ka pats kriminālprocess, būdams vērsts uz patiesības noskaidrošanu sabiedrības interesēs, nav uzskatāms par apstākli, kas pats par sevi rada personai nemantisko kaitējumu.² Tāpat, apzinoties, ka process ne vienmēr noslēgsies ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanas fakta konstatāciju, cits vienlīdz nozīmīgs kriminālprocesa princips ir Satversmes 92.pantā nostiprinātā nevainīguma prezumpcija. Proti, ikviena persona ir nevainīga, iekams viņas vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Ņemot vērā, ka šobrīd tiesībsarga rīcībā esošā informācija neliecina par ierobežojošu pasākumu noteikšanu vai nevainīguma prezumpcijas pārkāpumiem, izšķiroša nozīme ir tam, kāds būs turpmākais process.

Šajā lietā, kā jebkurā citā krimināllietā, procesu iespējams gan turpināt, gan arī, secinot, ka pierādījumi (piemēram, videoieraksti no robežzonas, personu liecības utt.) kopsakarā neliecina par to, ka ir izveidojies noziedzīga nodarījuma sastāvs, izbeigt. Kriminālprocesa likums dod iespējas iesniegt sūdzības par tiem procesa virzītāja lēmumiem un rīcību, kas aizskar kādas konkrētas tiesības. Jau uzsāktā procesā nozīmīga loma ir uzraugošajam prokuroram, kas var veikt vispārīgu kontroli. Tādējādi arī šajā

¹ Šie jautājumi regulēti Latvijas Republikas valsts robežas likuma 18., 36. u.c. pantos.

² Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2022.gada 25.februāra spriedums lietā Nr. SKA-254/2022.

situācijā pastāv iespēja vērsties ar vēstuli pie uzraugošā prokurora, lai tas izvērtē procesa virzītāja darbu un, tostarp, pārliecinās, vai nepastāv kāds no Kriminālprocesa likuma 377.pantā minētajiem apstākļiem par kriminālprocesa nepieļaujamību, kas liktu procesu izbeigt.

Papildus jānorāda, ka, lai gan krimināltiesību normas ierasti ir ļoti skaidras, tomēr arī to piemērošanā jālieto tiesību normu interpretācijas metodes, neaprobežojoties tikai ar gramatisko iztulkošanu, bet vērtējot arī to vietu tiesību normu sistēmā kopumā un noskaidrojot to jēgu un mērķi.

Konkrētajā gadījumā jāatsaucas uz ANO Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību Protokolu pret migrantu nelikumīgu ievēšanu pa zemes, jūras un gaisa ceļiem. Protokolā skaidrots, ka “migrantu nelikumīga ievēšana” nozīmē nodrošināšanu, nolūkā tieši vai netieši iegūt kādu finansiālu vai citādu materiālu labumu, lai kādā dalībvalstī varētu nelikumīgi iebraukt persona, kas nav tās pilsonis vai arī pastāvīgais iedzīvotājs. Protokola piemērošanas palīgmateriālos arī uzsvērts, ka atsauce uz finansiāliem vai citiem materiāliem labumiem protokola tekstā iekļauta ar nolūku identificēt šādu rīcību kā organizēto noziedzību, to nošķirot no darbībām, ko veic, sniedzot humāno atbalstu, un kuru kriminalizēšana nav protokola mērķis.³ Protokola 19.pantā noteikts, ka tas neietekmē valstu un privātpersonu citas tiesības, saistības un atbildību saskaņā ar starptautiskajām tiesībām, ieskaitot starptautiskās humanitārās tiesības un starptautiskās cilvēktiesības, un, tai skaitā, 1951.gada Konvenciju un 1967. gada Protokolu par bēgļu statusu un tajos noteikto neizraidīšanas principu, kad tas piemērojami.

Tāpat jāpiebilst, ka ANO Vispārējās Cilvēktiesību deklarācijas preambulā norādīts ne tikai uz valsts pienākumiem, bet arī iedzīvotāju individuālo atbildību deklarācijā minēto tiesību veicināšanā un respektēšanā. Un nešaubīgi, ka ļoti liels nopelns tajā ir tieši nevalstiskajām organizācijām.

Arī Eiropas Savienības līmenī dalībvalstis aicinātas Direktīvas Nr.2002/90/EC, ar ko definē neatļautas ieceļošanas, tranzīta un uzturēšanās atbalstīšanu, normu tulkošanā ņemt vērā, ka humānā palīdzība, kuras sniegšanu paredz normatīvie akti (tostarp starptautiskās normas), nevar tikt kriminalizēta.⁴ Protams, ka gan minētajam Protokolam, gan citiem starptautisko un Eiropas Savienības tiesību aktiem ir savs tvērums, un ārpus šī tvēruma valstīm ir salīdzinoši liela brīvība veidot savu sodu politiku. Tomēr ne tikai likumdevējam, bet arī normu piemērotājam katrā individuālajā situācijā ir jāpārliecinās par to, vai šo normu piemērošana ir atbilstoša, pamatota un saskaņā ar augstāka juridiskā spēka tiesību normām.

Apzinoties iepriekš minēto un ievērojot procesa virzītāju neatkarību pirmstiesas izmeklēšanas procesā, tiesībsargam nav pilnvaru sniegt norādes par kriminālprocesa gaitu. Tomēr, tā kā šis jautājums tiešā veidā skar tādas organizācijas reputāciju, kuras līdzšinējais darbs valstī ir ļoti atzinīgi novērtēts un sniedz patiešām lielu pienesumu migrantu tiesību nodrošināšanā un integrācijā, tiesībsargs pauž cerību, ka situācijā pēc iespējas ātrāk tiks rasts risinājums un apstākļu noskaidrošana notiks bez jebkādas vilcināšanās.

³ Interpretative notes for the official records (travaux préparatoires) of the negotiation of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto, pieejams:

https://www.unodc.org/pdf/crime/final_instruments/383a1e.pdf

⁴ Commission Guidance on the implementation of EU rules on definition and prevention of the facilitation of unauthorised entry, transit and residence, pieejams: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XC1001\(01\)&rid=8](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XC1001(01)&rid=8)

Noslēgumā tiesībsargs aicina abas iesaistītās puses uz cieņpilnu turpmāko komunikāciju un sadarbību, lai tās rezultātā nodrošinātu gan valsts robežas režīmu nosakošo normu respektēšanu, gan personu tiesību ievērošanu, kā arī patiesi efektīvu un tūlītēju palīdzības sniegšanu situācijās, kad tas nepieciešams, ieskaitot kompetento dienestu (tostarp, Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienesta) iesaisti.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu